

КУЛЬТУРНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ НА ЗАКАРПАТІ В КОРЕСПОНДЕНЦІЇ І. ПАНЬКЕВИЧА З В. ГНАТЮКОМ

Вже в першому листі до В. Гнатюка І. Панькевич згадує, що на Закарпаття привело його прагнення «попрацювати для своїх».¹² Він надіявся розпочати тут широку національну пропаганду, здобувши на свій бік інтелігенцію і трудящі маси, розгорнути видавничу справу з широким активом співробітників, розпочати збирання діалектологічного, фольклорного і етнографічного матеріалу тощо. І справді, з небувалим ентузіазмом і енергією він взявся за роботу.

Ta вже в перші тижні чекало його глибоке розчарування. Діяльність Панькевича зустріла гострий опір особливо з боку місцевих і галицьких русофілів, які робили все, щоб вигнати його із Закарпаття, тому що в його діяльності вони вбачали велику загрозу своїм русофільським тенденціям.

Ta незважаючи на ці труднощі і перешкоди, І. Панькевич на початку 20-х років виконав на Закарпатті дуже велику роботу в справі національної і культурно-освітньої: видав перший підручник української мови, видавав перший дитячий журнал «Віночок», перший педагогічний журнал «Учитель», краєзнавчий журнал «Підкарпатська Русь», перший науковий збірник, був засновником культурно-освітнього товариства «Просвіта», ініціатором збирання історичних, фольклорних, етнографічних і діалектологічних матеріалів. Про всю цю діяльність можна довідатись з його листування з Гнатюком.

25 січня 1920 р. він з гордістю пише, що має «диктаторські права в справах мови», але вже через кілька місяців заявляє: «Мені особисто тут надоїло. Треба битися за азбуку так, як то було у нас (в Галичині — М. М.) в 50-х роках. Русофіли не хотять допустити до народного язика і тому розпочали боротьбу проти всего, що не має російських форм. Я тут ніби щось значу, а ніби нічого. Русофіли стараються всіми силами мене усунути і уважають за найбільшого ворога».¹³

В листах Панькевича все частіше звучать нотки пессимізму і безпорадності: «Тут насправді як на селі: ніякої бібліотеки, ніякого культурного центра і ніяких людей... Найшло багато галицьких русофілів і ті кричать... Так тепер б'юся з гадками, що робити. Вертаю бим дуже радо до Львова, бо хоч робив бим науково...»¹⁴

«Тяжко якось жити в тих 50-х роках минулого століття...»¹⁵ Тому всі мої думки біжать до Львова, де такі гарні бібліотеки, особливо НТШ...»¹⁶

¹² Там же.

¹³ Лист І. Панькевича від 4 травня 1920 р.

¹⁴ Там же.

¹⁵ І. Панькевич має на увазі боротьбу за становлення української мови в Галичині в середині XIX ст.

¹⁶ Лист І. Панькевича від 13 липня 1920 р.

«Мое положение теперь очень тяжкое. Приходится мне отбиваться много нападков, якими диригует теперь явно д-р Вергун из Праги.»¹⁷

Такі нарікання повторюються майже в кожному листі І. Панькевича. Навіть в останньому, який Гнатюк одержав за кілька днів до смерті, читаемо: «У нас все гірше та гірше. Так мені все тут сстогидло, що я рад бим десь утечі...»¹⁸

Часто І. Панькевич повідомляє В. Гнатюка про політичні події на Закарпатті, не скриваючи свого незадоволення офіційною політикою чеського уряду. Так, наприклад, інформуючи В. Гнатюка про святкування п'ятої річниці приєднання Закарпатської України до буржуазної ЧСР, Іван Панькевич писав: «Вчора святкували офіційно п'ятиліття приолучення Підкарпатської Русі до Чехословаччини... Свято вийшло нужденно. З села ніхто майже не був. В святі брали участь: військо, ученики і чеські урядники. Тутешньої інтелігенції було дуже мало. Говорили бесідники, офіційально вибрані губернатором.»¹⁹

Повідомляючи Гнатюка про вибори до парламенту, він з задоволенням пише про перемогу комуністичної партії, яка здобула три мандати: «В Празі зробили вибори великий переполох. З того користь для нашого народного напряму, бо вилучили шкільну політику від політики загальної. Комуністи стоять на нашій стороні, з них один був учитель, один робітник і один селянин-гуцул — наші!»²⁰



Володимир Гнатюк (в центрі зверху) в колі своїх знайомих під час лікування в с. Криворізія, на Гуцульщині. Зліва від Гнатюка: А. Волянський, в 3 ряду дочки Олександра та Ірина, внизу син Юрко.

¹⁷ Лист І. Панькевича від 23 вересня 1923 р.

¹⁸ Лист І. Панькевича від 12 серпня 1925 р.

¹⁹ Лист І. Панькевича від 8 вересня 1924 р.

²⁰ Лист І. Панькевича від 31 березня 1924 р.



Володимир Гнатюк в Криворівні, 1910 р.

З великим задоволенням він прийняв перехід комуністичної «Карпатської правди» на українську літературну мову, незважаючи на те, що фонетичний правопис не відповідав його «етимологічній граматиці»: «А тимчасом, мимо того, що круги правительственні не бажають собі національної свідомості, народна свідомість росте. Нині вже дві часописі виходять чисто по українськи, а то комуністична Правда, а тепер долучилися соціалдемократи.²¹ Волєшин остав позаді, та й скоро і не піде вперед... Як дальнє діла підуть не відомо. Думаю, що вперед, а не назад».²²

СПІВПРАЦЯ І. ПАНЬКЕВИЧА І В. ГНАТЮКА З ТОВАРИСТВОМ «ПРОСВІТА» В УЖГОРОДІ

І. Панькевич був добре обізнаний з народовецьким рухом в Галичині і, переселившись на Закарпаття, заснування «Просвіти» вважав одним з першочергових завдань. Відкриттю «Просвіти» він присвятив багато часу. На урочисті установчі збори, які відбулися на початку травня 1920 р., зібралось біля 400 селян, але найняті провокатори з русофільського табору «криком не допустили до ведення нарад».²³ 9 травня 1920 р. відбулись другі збори (вже без русофілів), і на них «Просвіту» було офіційно за- сновано.

²¹ Газета «Вперед» (1922–1938).

²² Лист І. Панькевича від 5 травня 1926 р.

²³ Лист І. Панькевича від 4 травня 1920 р.